

РОЗДІЛ 1

Ерве Жуандо вийшов із густого туману з брукняком у руці, наче як дискобол. У такі миті порівняння з античними атлетами його не бентежило. Очі сльозилися, за якихось сто метрів попереду майоріла стіна РРБ*. Гербові шоломи, підперезані жилети, подібні до ляд сміттєвих баків щити.

Ставши в завісі сльозогінного газу, він вигнув спину, зігнув руку й приміряв груду каменюки до плеча. Герой стадіону, що й казати.

— Уперед, Ерве!

— Задай їм жару!

— Цілься прями́сінько в очі!

Сам-один на брудному тротуарі, юнак гордо випростався. За ним — довга історія бунтів. 1789-й. 1832-й. 1848-й. Комуна... Повстала Франція не знала жалю. Історія країни писалася під тавром непокори й свавілля. І Ерве став її новим героєм!

Він відвів руку й зробив якомога сильніший поштовх. *Ловіть прями́сінько в пику, мої горобчики.* Він почувався легким, наче той камінець, могутнім, ніби галас юрби за спиною, загрозливим, як повсюдний репет на Рю де Ліон.

* CRS (Compagnies Républicaines de Sécurité) — Республіканські роти безпеки, резервний підрозділ Національної поліції Франції. — Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.

Мить — і почувся стук снаряда по шоломові. Він улучив. Його пристріл оминув перші ряди, і якийсь флік* углибині зловив лобовий удар.

Ха-ха-ха! Безпричинне абсурдне насилля. Темна насолода від руйнування геть усього просто так, без причини. І щирий дитячий захват від влучання, наче в грі у скраклі. Схвальний гуркіт за спиною. Волосся дибки. Два місяці перед тим, у березні 1968 року, нью-йоркський художник Енді Воргол виголосив: «У майбутньому кожен матиме свої п'ятнадцять хвилин світової слави». Певно його славетні чверть години настали.

На мить він завмер. Повітря задушливе, сповнене отруйними випарами. На землі — розкидане каміння, палаюче сміття, калюжі — скидалося на кінець світу. *This is the end, my beautiful friend...**

Реакція не забарилася. Під *гуркіт* катапульт і свист гранат Ерве миттю розвернувся й метнувся геть від купи уламків, ящиків та решіток-огорож. Він видерся нагору і, обдерши коліно в стрибкові, приземлився з іншого боку. Пролунали оплески...

Під кількома светрами, призначеними для пом'якшення ударів кийків, його розпирало від жару. Піднесення. Було важко зосередитися. Де він? Який сьогодні день? Від початку місяця сторінки календаря палали й зривалися на суцільній хвилі демонстрацій, страйків, маніфестацій — усього не злічити.

Авжеж. Сьогодні 24 травня 1968 року, дата чергових зборів, цього разу на Ліонському вокзалі, о сьомій вечора. Достеменно невідомо, хто організатор. Певне, справа тих самих хлопаків, які спрацювали

* Сленг на позначення французького «поліціант».

** Фраза із завершальної композиції дебютного альбому американського рок-гурту The Doors.

22 березня. Хто ж іще, як не НСС*. Не обійшлося й без марксистів-леніністів... Приводом стала заборона на перебування в країні очільника заворушень Данієля Кон-Бендіта, який після яскравого дебюту вирушив до Німеччини трохи підкріпитися. Пліткували, нібито поїздку профінансували люди з Paris Match у обмін на кілька світлин. *Хто розуміє, той збагне...*

Влада скористалася нагодою й оголосила його персоною нон грата на території Франції. Кепська ідея. Удар нижче пояса докинув хмизу в жар. Блискавично зібрали нову демонстрацію з колонами пролетарів і кінозірок. Та чому обрали Ліонський вокзал? Загадка.

Чи був то хитрий виверт, чи так випало, однак того самого вечора де Голль виступив по радіо. Маніфестанти зійшлися послухати Старого о восьмій під Годинниковою вежею. Голос його переривався, монотонна інтонація видавала слова переможенного. Генерал запропонував вирішення своєї політичної долі на референдумі. Реакція натовпу на площі не забарилася. Люди розмахували хустинами вигукуючи: «Геть де Голля!».

Потому настало коротке сум'яття. Правого берега ніхто добре не знав. Продовжувати демонстрацію на місці? Приєднатися до маніфестантів у Латинському кварталі? Розійтися по домівках? Логічно й путньо було б обережно розсіятися, та вже кілька тижнів, як Париж не знав мудрих рішень. Переважила стара добра манера. Натовп висипав на Рю де Ліон скандуючи «Де Голля у відставку!», «Кон-Бендіта до Франції!», «Ми всі — німецькі євреї!».

Ерве крокував на чолі натовпу. Він не взявся б угадати скільки їх тут, людей було багацько, й вони

* UNEF (Union nationale des étudiants de France) — Національна спілка студентів Франції.

волали, як один. Тисяч десять, двадцять, а то й тридцять... Потік облич, плакатів і криків повільною розпеченою лавою сунув у напрямку Бастилії.

Тріумфальна хода не протривала й п'ятисот метрів. На перехресті Рю де Ліон і проспекту Доменіль їх зупинили мобільні загоны. Ні просунутися, ні відступити.

Вдалині на площі Бастилії виднілися фургони, вантажівки, водомети, бульдозери. Сили порядку мали на меті перетворити демонстрацію на фарш. Однак бойовий дух не підвів. Нас не залякати, ми не дітлахи...

За лічені секунди нізвідки здобутими кирками, лопатами й кайлами відламувалися перші шматки бруківки, переверталися автівки, нагромаджувалися короби. Незамінне вуличне сміття — накопичене відтоді, як сміттярі оголосили страйк — запалало в жаровнях. *На барикади, соратники!* Мобільні загоны тимчасом стояли нерухомо. Вони чекали наказу.

Тож, підхоплений поривом, Ерве жбурнув перший камінь...

Назад відкотила перша хвиля пораниених — із роз'юшеними обличчями, потрощеними кістками. Хтось волав: «Моє око... моє око...», інші відпльовували кров'яні згустки. Ерве підвів голову. Угорі на дахах демонстранти розбирали димарі й черепицю... Попереду, уздовж трамвайних колій, РРБ пускали попереджувальні черги — тільки поткнися. У хід ішли не лише балончики зі слезогінним газом, а й ручні осколкові гранати. Було ясно: цього вечора обидві сторони жадали крові...

— Вони здуріли!

Тривар був переляканий. Тривар — його ліпший друзяка. Височенний хлопчисько з чорною кучерявою гривною. Коли він викочував очі, здавалося, вони от-от випадуть з орбіт. Він завжди носив завеликий плащ. Не тямив ані слова з вимог студентів, тай у лозунгах робітників розбирався не краще

— Цього разу приїхали. Тепер усе по-справжньому! — то просторікував Деморт'є, розумник із їхньої трійці. Невисокого зросту, кремезний, вбраний у бойову куртку хлопець із носом боксера й збудженими блакитними очиськами. Він мав м'який голос, одначе слів, вибачайте, не добирав. У його голові роїлися теорії ленінізму, троцькізму, маоїзму й ситуаціонізму, він колекціонував надруковані в «Народному ательє» Академії Мистецтв афіші, а пообіддя гаяв на загальних зборах у амфітеатрі Сорбонни. Ніхто не міг уторопати переказаної ним балаканини — він сам і поготів.

Ерве утомлено кивнув. Його піднесення потроху згасало. *Ну й компанія...* Троє бевзів, які причували жбурляти каміння, мов на ярмарок Фуар-дю-Трон*, та ще й без поважної причини!

— Що робитимемо? — запитав Тривар, йому вперто думалося, що Ерве — їхній ватажок.

— Треба вертати на лівий берег! — озвався Деморт'є.

— Але ми затиснуті! — застогнав Тривар.

Знічів'я він змахнув рукавами свого реглана, мовби великими крилами кажана.

Ерве спало на думку найпростіше рішення: йти додому й *добраніч, пані та панове...*

Цієї миті все навколо почервоніло.

— Зараз розпочнеться!

Крик відлунював барикадою.

— ПОЧИНАЄТЬСЯ!

Перед початком штурму поліція звично запустила червону сигнальну ракету. Знялася паніка. У єдиному пориві студенти відступили. Ерве заляк заворожений крутим поворотом. За коротку мить, доки ракета сичала в небі, чинні герої перетворилися на зграю

* Популярний у Франції щорічний паризький ярмарок з атракціонами та каруселями.

перестрашених утікачів. У цій тисняві було щось відразливе. То це і є революція?

Замість піддатися натовпу, він видерся нагору й розпластався на животі. Він хотів побачити штурм. У шоломах із багряними відблисками, у накидках, що струменіли складками, із кийками, затиснутими в кулаках, стражі порядку наступали згуртовано, стрясали землю й дражнили нерви. Оце так видиво!

Ерве навчився їх розпізнавати: поліція у формі «Z», куртках кольору хакі й штанях у складку, мобільні загони жандармів у чорнильному вбранні, РРБ в окулярах-авіаторах із важезними щитами.

Він зловив себе на думці, що вони прекрасні. Солдати всіх армій світу колись, певне, пережили отаке сп'яніння. Ці фліки породжені легендами про наполеонівських посіпак, окопних дикунів...

— Ти йдеш чи як? — гукнув Трівар.

Ерве підтягнув шарфа до носа й розвернувся. Усі позадували в напрямку Ліонського вокзалу.

— Ні, он туди! — наказав Ерве.

Вулицею Лакуе, що вела наліво, можна було обійти площу Бастилії через басейн порту Арсенал. Ерве знав цю місцину, як свою кишеню. Змалечку він жив із бабусею на Порт де Венсен і щочетверга заглядав до будинку номер 86 на сеанс в кінотеатрі Люкс-Бастій*.

Невдовзі, укриті тишею і пільмою, вони спустилися на набережну порту Арсенал уздовж пришвартованих човнів і, захекані, присіли край води, затамувавши подих і бовтаючи ногами. Вони вже не гомоніли, тільки дихали й поринали в дивну меланхолію.

* Люкс-Бастій — кінотеатр на Площі Бастилії в Парижі, знесений 1984 року задля побудови Опери Бастилії.

Стукіт снарядів, рипіння розтяжок, здавалося, лишилися деінде. Невиразні розмови про сутички долинали здалеку, мов сонний шурхіт.

Урешті Ерве ліг спиною на вологу бруківку. Він заплющив очі й запалив цигарку марки Disque Bleue. Хвилювання бою згасло й тепер його мучила марнота побаченого цирку. Він був певен: сьогоднішні події увійдуть в історію, як грандіозний фарс.

РОЗДІЛ 2

Усе розпочалося роком раніше зі скандалу в кампусі Нантерру. Привід: хлопцям заборонили відвідувати гуртожитки дівчат. Ця, по суті, нікчемна «серйозна справа» спровокувала низку затяжних конфліктів. Березень 1968-го. Група хлопаків розбила вітрину офісу American Express на знак протесту проти війни у В'єтнамі. Порушників заарештовано. Логічно, хіба ні?

Та оскільки один із них навчався в Нантеррі, на знак незгоди жменька студентів захопила адміністративну башту факультету й започаткувала «Рух 22 березня» на чолі з балакуном-харизматом Даніелем Кон-Бендітом.

«Свободу нашим товаришам!» Таким було головне гасло. Перший вияв усталеної логіки: прагнення все зламати й не постраждати від наслідків.

Влада пішла на поступки. Вандалів відпустили, про захоплену вежу забули. Та «запеклих» це не вдовольнило. Графіті на стінах, зірвані заняття, кагал рупорів... Ерве зіплював зуби: ця відчайдушна жага розхитати порядок без чіткої програми дій, але зі стійким сентиментом до свого революційного покликання незмірно його дратувала. *Проїхали.*

На початку травня знесилений декан закритого університету. *Хто дозволив?* Повстанці не могли змиритися